

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ КОНТРОЛЮ ЗА САМОСТІЙНОЮ РОБОТОЮ СТУДЕНТІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

УДК 378.146;147.88

С.М. Калаур,
*Тернопільський національний педагогічний університет
ім. В. Гнатюка*

У сучасних умовах самостійність стає професійно необхідною якістю особистості будь-якого фахівця. “Підготовка майбутніх спеціалістів у вищому навчальному закладі має орієнтуватися на формування у студентів самостійності, а не лише на репродуктивну виконавську діяльність з оволодіння певною сумою фахових знань і вмінь” [5, с. 155]. Саме від спроможності студентів самостійно планувати, організовувати і контролювати процес навчально-пізнавальної діяльності залежить якість оволодіння ними знаннями, вміннями та навичками. Ці аспекти особливо актуальні сьогодні, коли Україна вступила у Всеєвропейський освітній простір. Саме від організації самостійної роботи (СР) та керівництва нею багато в чому залежить ефективність підготовки майбутніх спеціалістів до професійної діяльності. Таким чином, самостійність є необхідною умовою ефективності будь-якої діяльності, у тому числі і пізнавальної.

Зазначимо, що питання організації самостійної роботи студентів досліджувалося на теоретичному і методологічному рівнях у працях В. Буряка, М. Данилова, Б. Єсипова, Л. Журавської, В. Козакова, Б. Коротяєва та інших, однак цілісної концепції щодо процесу організації контролю за самостійною роботою в умовах кредитно-трансферної системи організації навчального процесу ще не розроблено. Саме ці аспекти слугували основою для даної публікації. Мета статті – дослідити сутність самостійної роботи студентів в умовах кредитно-трансферної системи навчання та охарактеризувати найбільш ефективні шляхи контролю за СР студентів.

Самостійність – це не вроджена риса людини, вона розвивається у процесі її життєдіяльності. Рівень розвитку самостійності залежить від умов розвитку особистості, характеру її відносин з оточенням. Зазначимо, що самостійність співвідноситься із самореалізацією особистості, з її активністю щодо внутрішнього спонукання, без зовнішнього примушування, з відносною незалежністю.

Вищому рівню самостійності притаманні: продуктивний творчий характер діяльності, нестереотипність рішень, вчинків та дій. “Самостійна особистість не тільки вирішує поставлені завдання, але і ставить перед собою цілі, тобто володіє ініціативою і має потребу приймати і втілювати власні рішення. Після прийняття рішення вона готова нести відповідальність за їх практичне втілення, за власні дії, в основі яких лежить упевненість у їх правильності та сучасності. У той же час вона здатна визнавати свої помилки і обставини, які не були враховані” [7, с. 107].

Для більш глибокого визначення суті явища проведемо аналіз поняття “самостійна робота”. Насамперед слід зазначити, що цю наукову категорію науковці розуміють по-різному. Отже, самостійна робота як дидактична категорія виступає специфічним педагогічним засобом організації та управління самостійною діяльністю студента у навчальному процесі, яка повинна включати в себе метод навчального і наукового пізнання. У дослідженнях В. Козакова [3] вказується, що самостійна робота – це специфічний вид діяльності, головною метою якої є формування самостійності суб’єкта, що навчається, а формування його вмінь, знань, навичок здійснюється опосередковано, через зміст і методи, які використовуються на всіх формах занять. В. Ягупов [8] наголошує, що самостійна робота має надзвичайно важливе значення для формування й удосконалення знань, мислення та переконань, тому вона є внутрішньою основою будь-якого іншого методу навчання і необхідною передумовою дидактичного зв’язку різних методів навчання між собою. Сам термін автор трактує як сукупність різноманітних прийомів і дій, за допомогою яких студенти самостійно закріплюють і поглиблюють раніше набуті теоретичні знання, практичні навички й вміння, а також оволодівають новими.

Зазначимо, що в умовах кредитно-трансферної системи організації навчальної діяльності близько 50–60 % інформації студентіві необхідно опанувати самостійно,

виходячи з цього суттєво зростає вагомість самостійної роботи. У цілому здійснення студентами самостійної роботи полягає у пошуку нової інформації, знаннях, умінні поставити перед собою мету та провести самоконтроль знань. Сьогодні одним із засобів розвитку особистості, її самовдосконалення є самоосвіта. Аналіз наукових досліджень дозволяє стверджувати, що ефективність і результативність процесу самоосвіти особистості істотно залежать від рівня розвитку спеціальних особистісних рис, від засвоєних знань, уміння здійснювати самоосвітню діяльність.

Творча самостійність, у свою чергу, неможлива без пізнавальної потреби та бажання реалізувати цю потребу. Таким чином, самостійність переводить пізнавальну активність із галузі розгляду її як здатності, прагнення, бажання, готовності до реалізації цих потреб і прагнень. Отже, основним завданням вищого навчального закладу є активізація самостійної пізнавальної діяльності студентів не лише окремими способами, прийомами, а й активізація всього навчально-виховного процесу, виявлення системи методів, способів, прийомів, організаційних форм і засобів, що сприяють підвищенню активності в процесі пізнання. Цей процес буде більш ефективним при дотриманні певних умов: забезпечення єдності освітньої, розвиваючої та виховної цілей процесу навчання; педагогічно правильне використання принципів навчання; забезпечення емоційності навчання і створення сприятливої атмосфери; динамічність, різноманітність методів, прийомів, форм і засобів викладання і навчання, їх спрямованість на розвиток активної дослідницької діяльності студентів, надання пріоритетів методам і формам активного навчання; орієнтація студентів на систематичну самостійну роботу, забезпечення регулярності й ефективності контролю та оцінки успішності студентів; комплексне і педагогічно доцільне використання технічних засобів навчання та нових інформаційних технологій; використання системи психологічних і педагогічних стимуляторів активної навчальної діяльності [6].

Плануючи самостійну роботу, педагог-практик повинен передбачати труднощі, які можуть виникнути під час самостійної роботи; проконтролювати зміст, обсяг завдань і форму їх проведення, термін виконання та способи перевірки. Аналіз власного педагогічного досвіду свідчить, що самостійна діяльність студентів найбільшою мірою залежить від змісту досліджуваного матеріалу й організації навчально-виховного процесу.

Наші спостереження за професійною підготовкою майбутніх соціальних педагогів і практичних психологів дають можливість виділити основні завдання, які доцільно

реалізовувати під час організації самостійної роботи студентів:

виховання позитивних мотивів навчальної діяльності й адекватного ставлення до майбутньої професії;

усвідомлення потреб соціальної сфери у фахівцях з достатньою психолого-педагогічною підготовкою;

формування у студентів розуміння суспільної ролі ґрунтовних наукових знань в умовах ринкової конкуренції;

розвиток у студентів пізнавальних інтересів і здібностей, потреби глибокого і творчого самостійного оволодіння знаннями;

розвиток індивідуальності студентів, забезпечення умов для самореалізації під час здобуття вищої освіти;

засвоєння змістового блоку підготовки майбутніх соціальних педагогів та практичних психологів.

Виходячи з того, що обсяг інформації, який необхідно засвоїти майбутнім соціальним педагогам та практичним психологам, є значним, більшу частину матеріалу викладачі пропонують вивчати самостійно. Таким чином, провідною складовою навчального процесу виступає самостійна робота. Сьогодні самостійній діяльності студентів приділяється значна увага, вона має конкретні змістові характеристики. Самостійну роботу належним чином викладачі контролюють і оцінюють. При цьому контроль та оцінювання правильності виконання поставлених завдань відіграє вагомую роль. У таких випадках особливої уваги набуває виконання завдання у тестовій формі. Зазначимо, що тестовий контроль поступово витісняє інші традиційні види контролю знань, зокрема усну та письмову перевірки.

До тестового контролю у підготовці фахівців звертається велика кількість науковців, зокрема: І. Є. Булах, М. І. Бурда, А. Н. Майоров, Є. А. Михалічев, Л. П. Одерій, А. Й. Ягодзінський. Принциповою відмінністю тестів від звичайних завдань, які використовуються для контролю самостійної роботи студентів, є те, що тест – це науково обґрунтований метод і одночасно інструмент дослідження низки наукових напрямків організації навчального процесу. Відзначимо, що сьогодні суттєво помінялися тенденції: якщо раніше тестова форма контролю була предметом дискусії, то на сьогодні доцільність використання тестів визнана як у психології, так і в педагогіці.

Ми розглядаємо тести як стандартизовані завдання, результат виконання яких дозволяє виміряти психофізіологічні й особистісні характеристики, а також знання, уміння і навички випробуваного. Установлено загальноприйнятую класифікацію тестових завдань:

закритий тип (тести множинного вибору, завдання з вибором правильної відповіді, тести вибору);

відкритий тип (відкриті завдання, завдання на доповнення, завдання з розгорнутою відповіддю, тест за методикою доповнення, клоуз-тест);

завдання на встановлення правильної послідовності (тест на систематизацію та групування).

У свою чергу, кожна із названих форм завдання дозволяє відобразити специфічні для неї елементи змісту, тому доцільно використовувати всі види тестів залежно від мети контролю. Відзначимо, що вибір форм завдань залежить від мети тестування, змісту, технічних можливостей, а також від рівня підготовленості викладацького складу в галузі теорії та методики тестового контролю знань студентів.

Як показує практика, сьогодні існує тенденція до активного використання комп'ютерних тестових завдань. Комп'ютерне тестування надає викладачу можливості швидкого та якісного оцінювання студентів. Як зазначає А. І. Буравлев [1], головна перевага комп'ютерних тестів полягає у тому, що вони дозволяють опитати всіх студентів з усього матеріалу в однакових умовах за однаковою шкалою оцінок. З метою перевірки рівня знань студентів, які здобувають освіту на психолого-педагогічному факультеті, викладачі інтенсивно використовують саме комп'ютерне тестування. Зроблено перші кроки на шляху переведення державних екзаменів на паперових носіях у комп'ютерний варіант. Такий підхід підвищує об'єктивність контролю знань у порівнянні із традиційними методами.

За визначенням Є. А. Михалічова, "тести є одним із видів навчальних завдань, які використовуються для контролю і діагностики знань" [4, с. 16]. Тестування, як і будь-який інший метод контролю знань студентів, має переваги та недоліки. До суттєвих переваг належать: об'єктивність і справедливість оцінки знань; відсутність стресів та переживань, негативного психологічного впливу на студента; можливість порівняння оцінок з однієї і тієї ж дисципліни щодо викладачів факультету, що дозволяє одержати об'єктивний результат про рівень підготовки студентів, а також і якість викладання; можливість широкого використання технічних засобів та персонального комп'ютера, що підвищує ефективність і якість роботи викладачів; можливість заощадження часу викладачів і студентів.

Слід зазначити, що тестовий контроль має й низку недоліків. У цілому недоліки можна поділити на дві групи. До першої відносять: високу трудомісткість розробки науково обґрунтованих, валідних, надійних тестів. До другої – складність перевірки за допомогою тестів таких показників засвоєння навчального матеріалу, як уміння конкретизувати свою відповідь прикладами, уміння логічно й обґрунтовано викладати свої думки. На підставі

власного досвіду констатуємо, що шляхом тестової перевірки неможливо з'ясувати особистісну оцінку явищ, а також забезпечити розв'язання творчих психолого-педагогічних ситуацій. Зазначимо, що на психолого-педагогічному факультеті готуються фахівці, які працюватимуть з людьми, тому вкрай необхідно навчити студентів емпатії, чіткої позиції щодо певних соціальних, педагогічних та психологічних колізій у житті клієнтів. За допомогою тестування практично неможливо навчити студентів логічно й обґрунтовано відстоювати свою позицію. Як стверджує В. О. Вихрущ, "масове застосування тестів у навчальному процесі призводить до механічного засвоєння навчального матеріалу" [2, с. 94]. З метою уникнення зазначених недоліків доцільно поєднувати письмовий, усний та тестовий контроль знань, пропонуючи майбутнім фахівцям завдання різного характеру.

Таким чином, самостійна робота є достатньо вагомим компонентом навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів, до реалізації якої слід підходити досить виважено. Зокрема викладачеві слід бути обачним у виборі форм перевірки самостійної роботи студентів. Віддаючи перевагу лише тестовому контролю, ми можемо наразитися на небезпеку щодо уміння студентів працювати із завданнями творчого рівня складності, які вимагають чіткої власної позиції, аргументованого виконання практичного завдання. Вихід із такої ситуації ми вбачаємо у тому, щоб для перевірки самостійної роботи використовувати тестові комплекси, які включають тестові завдання першого і другого рівнів складності та творчо-практичні завдання. Тестові завдання першого рівня спрямовані на визначення елементарного рівня знань студентів щодо оволодіння основними поняттями; завдання другого рівня потребують більш глибоких знань, вони передбачають визначення ступеня сформованості у майбутніх фахівців соціальної сфери умінь аналізу, узагальнення. Третій рівень передбачає виконання комплексного завдання практичного характеру, що дасть змогу встановити рівень професійної компетентності.

Список використаної літератури

1. Буравлев, А. И. Выбор оптимальной длины педагогического теста и оценки надежности его результатов / А. И. Буравлев // Дистанционное образование. – 1999. – № 2. – С. 89-91.
2. Вихрущ, В. О. Дидактико-психологічні основи тестового контролю навчальної діяльності студента педагогічного вузу / В. О. Вихрущ // Наукові записки ТНПУ. – Серія "Педагогіка". – Вип. 4. – 2006. – С. 68-73.
3. Козаков, В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : учебное пособие / В. А. Козаков. – К. : Вища школа, 1990. – 248 с.

4. Михаличев, Е. А. Дидактическая тестология : научно-методическое пособие / Е. А. Михаличев. – М. : Народное образование, 2001. – 318 с.

5. Педагогіка вищої школи : навч. посібник / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2005. – 399 с.

6. Познавательные процессы и способности в обучении : учебное пособие для студентов педагогических институтов / В. Д. Шадриков, Н. П.

Анисимова, Е. Н. Корнеева и др.; под ред. В. Д. Шадрикова. – М. : Просвещение, 1990. – 142 с.

7. Семенова, А. В. Розвиток професійної компетентності фахівців засобами парадигмального моделювання (інтерактивний тренінг) : навчально-методичний посібник / А. В. Семенова. – Одеса : СВД Черкасов М. П., 2006. – 130 с.

8. Ягупов, В. В. Педагогіка : навчальний посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.